

A földrajzi nevek világa III.

HELYESÍRÁSI ÚTMUTATÓ

Darnay László

Ha egy földrajzi név (mely önmagában jelenti magát a földrajzi nevet) egy hozzá nem tartozó alkalmi jelzővel, magyarázó jellegű földrajzi köznévvvel egészül ki, akkor a kis kezdőbetűs köznevet és a nagy kezdőbetűs földrajzi nevet különírjuk egymástól, és az új alakulatot nem tekintjük újabb földrajzi névnek, így az alkalmi jelző marad kisbetűs: az *olasz Alpok*, a *finn Karjala*, a *lengyel Tátra*, a *brit Kajmán-szigetek*, *Budapest főváros*, *Izrael állam*, *Duna folyó*, *Fertő tó*, *Szahara sivatag* stb. – *olasz alpoki*, *finn karjalai*, *brit Kajmán-szigeteki*, *Budapest fővárosi*, *Fertő tői* stb.

A közsői előtagot tartalmazó földrajzi megjelöléseket nagy kezdőbetűvel, kötőjel nélkül írjuk (akkor is, ha földrajzi névvé válnak): *Sümegei vár*, *Csonka torony*, *Erdészeti arborétum*, *Érseki kastély*, *Homoki malom* (és ennek intézményszerűen használt neve, de helységnévként, külterületnévként: *Homokimalom*), *Telkibányai imaház*, *Vasúti megállóhely*, *Baghymajori szélmalom* stb.

Szintén így írjuk a földrajzi megjelölésként használt földrajzi köznévi szerkezeteket: *Lőszös hát*, *Öntöző főcsatorna*, *Teraszos sík*, *Állami erdészház*, *Neszmélyi téglagyár*, *Vajastoroki gátórház* stb. (de földrajzi köznévi használatban kisbetűsek).

Az -i képzős származékaik: *sümegei vári* (várbeli), *csonka toronyi*, *erdészeti arborétumi*, *érseki kastélyi*, *homoki malomi*, *telkibányai imaházi*, *lőszös háti*, *öntöző főcsatornai*, *teraszos síki* stb. (Ha földrajzi névvé válnak, maradnak nagy kezdőbetűsek: *Homoki malomi*, *Állami erdészházi*, *Neszmélyi téglagyári*, *Vajastoroki gátórházi* stb.)

A helyzetet még tovább bonyolítja, hogy ezeket az alakulatokat a használójuk szándéka szerint intézménynévként is írhatja: *Erdészeti Arborétum*, *Telkibányai Imaház*, *Neszmélyi Téglyagyár* stb. Az e szabály szerint írt földrajzi megjelölések mindegyike pedig mondaton belül (szintén a használója szándékától függően) kis kezdőbetűvel is írható: *sümegei vár*, *baghymajori szélmalom*, *homoki malom*, *neszmélyi téglagyár*.

A földrajzi köznévi szó szerkezeteket a földrajzi névvé vált formákban kis kezdőbetűvel külön-

írjuk a nagy kezdőbetűs előtagtól: *Érmelléki lőszös hát*, *Györpölési szárítógátás csatorna*, *Rábai teraszos sík*, *Tiszafüredi öntöző főcsatorna* és *Sebes éri összekötő csatorna*.

Az -i képzős származékaikban a kezdő nagybetű megmarad: *Rábai teraszos síki*, *Tiszafüredi öntöző főcsatornai* stb.

Mint már a bevezetőben szó volt róla, általában mondván a földrajzi nevek közé tartoznak az intézménynevek is. Közelebről a tulajdonnévi földrajzi megjelölések csoportjába. Ezeknek tagjait különírjuk egymástól, mindegyiket nagybetűvel, csak az esetlegesen előforduló és kötőszót kicsivel: *Csillebérci Gyermek- és Ifjúsági Központ*, *Semmelweis Egyetem II. Számú (vagy Sz.) Belklinika*, *Szent Imre Gimnázium*, *Gubó Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.*, *Petőfi Irodalmi Múzeum*, *Dél-dunántúli Áramszolgáltató Vállalat*, *Rákos Mezeje Mezőgazdasági és Szolgáltató Rt.* stb.

A melléknévképzős írásmódokban a tulajdonnévi és a velük egyenértékű tagok nagy kezdőbetűsek maradnak, míg a közsői tagok kisbetűsek lesznek: *csillebérci gyermek- és ifjúsági központi*, *Semmelweis Egyetem II. számú belklinikai*, *Szent Imre gimnáziumi*, *Gubó kereskedelmi és szolgáltató kft.-beli*, *Petőfi irodalmi múzeumi*, *dél-dunántúli áramszolgáltató vállalati*, *Rákos Mezeje mezőgazdasági és szolgáltató rt.-beli* stb.

Az intézménynévszerű nevekben a tulajdonnévi és a velük egyenértékű, néha a létesítményt önmagában is jelölő, egyedítő tagokat nagybetűvel kezdve különírjuk a kisbetűs típusjelölő utótagoktól: *Kerepesi temető*, *Gellért fürdő*, *Tópart étterem*, *Puskin mozi*, *Betérő büfé*, *Répa Rozi csárda*, *Bécsi Szelet vendéglő*, *Rózsa eszpresszó*, *Kelenföldi pályaudvar*, *Bicske vasútállomás*, *Kisnémedi vasúti megállóhely* stb. – *Kerepesi temetői*, *Betérő büfébeli*, *Bécsi Szelet vendéglői* (vagy *vendéglőbeli*), *Bicske vasútállomási* stb.

Meg kell jegyezni, hogy bizonyos alakulatokat a használó szándéka szerint, többnyire reklám-célból, intézménynévként, nagybetűvel is szabad írni: *Gellért Fürdő*, *Tópart Étterem*, *Puskin Mozi*,

Répa Rozi Csárda stb. – *Gellért fürdői, Tópart éttermi, Répa Rozi csárdái* (vagy *csárdabeli*) stb.

Nagy csoportja a földrajzi neveknek az *utcanev*ek, vagyis az *utcák, utak, körutak, terek, sétányok, hidak, esetleg dűlők, árkok, sorok, közök* stb. megjelölésére szolgáló elnevezések. Ezeket a közszói utótagokat különírjuk a megkülönböztető névtől. A tulajdonnévként kezelt előtagokat általában a rájuk vonatkozó helyesírási szabályok szerint írjuk: *Városmajor utca, Attila út, Teréz körút, Béke tér, Szentháromság tér, Bástyá sétány, Szabadság híd* (persze *folyóhíd, patak*híd, *Duna-híd, Tisza-híd*, vagyis ezek nem hídnévek, hanem birtokviszonyban állnak az alattuk folyó vízzel, azoknak hídjai), *Gyümölcs dűlő, Irhás árok, Vajás sor, Keszeg köz, Súlyom forduló, Régi posta utca, Szabad sajtó út, Szent jobb utca, Árpád fejedelem útja, Erzsébet királyné útja* stb.

Ha eredetileg kötőjellel kapcsolt földrajzi név válik utcanévvé, akkor a kötőjel elmarad: *Csörszárók utca, Kelenhegyi út, Hárshegyi körút, Zöldkő utca* stb.

Ha valamely utcanév földrajzi jellegű jelzővel bővül, akkor is megmarad a nagybetűs írása, és az előtag kötőjellel nélkül kerül elé: *Alsó Törökvezs út, Felső Sas utca, Kis Gömb utca, Külső Török Flóris utca, Régi Fóti út* stb.

Az utcanévek *-i* képzős alakja egyszerűen képezhető. Az alak megmarad, és csak egyszerűen a végére írjuk az *i* betűt: *Szentháromság téri, Teréz körüti, Kis Gömb utcai* stb.

A földrajzi neveknek ritkán előforduló, érdekes csoportja, melyben a nevek tagjai közé egy kevésbé fontosnak tartott újabb tagot zárójelek közé teszünk, és a bezáró jel és az utána következő tag között kiskötőjel van. Ilyenek például: *Karib (Antilla)-tenger, Ráckevei (Soroksári)-Duna, Tarna folyási (25.-csatorna, Nógrádi (Vanyarci)-patak, Pireneusi (Ibériai)-félsziget* stb. – *karib (Antilla)-tengeri, ráckevei (soroksári)-dunai [ráckevei (soroksári)-Duna-ági], nógrádi (vanyarci)-pataki* stb.

Ha földrajzi nevekkkel *valamettől valameddig* tartó viszonyt (pl. városnevekkel útvonalat, távolságot, összekapcsolt területet stb.) fejezünk ki, az alkalmi kapcsolatban a nagybetűs írást megtartjuk, és a kapcsolt nevek közé nagyköjtőjelet teszünk: *Budapest-Bécs* (útvonal), *Monor-Abony-Szolnok* (sztrádaszakasz), *Széchenyi-hegy-Húvösvölgy* (távolság), *Tisza-tó-Zagyva* (csatorna) stb.

Az *-i* képzős származékok tagjai általában kisbetűsek lesznek, s itt találkozunk azzal a szokattal esettel, hogy például egy település neve alap-

alakjában (tehát a melléknévképző nélkül) is kisbetűssé válik: *budapest-bécsi, monor-abony-szolnoki, Széchenyi-hegy-húvösvölgyi, Tisza-tó-zagyvai* stb.

Ha az ilyen alakzatok földrajzi nevek, és földrajzi köznévi utótaggal bővülnek, akkor ez utóbbiak kiskötőjellel kapcsolódnak, ha nem birtokos személyjelesek: *Hanság-Fertő-medence, Volga-Don-csatorna, Rekettye-Bogárczó-csatorna, Jankovich-Széchenyi-csatorna, Somogy-Tolnai-dombság, Parád-Recski-medence, Csendesóceán-Antarktisi-hátság, és Duna-Tisza köze, Tisza-Maros szöge, Felső-Zagyva-Tarna köz*i dombság stb.

Az *-i* képzős származékok a tulajdonnévi alaptagok esetében: *Hanság-Fertő-medencei, Volga-Don-csatornai, Rekettye-Bogárczó-csatornai, Jankovich-Széchenyi-csatornai* és *Duna-Tisza köz*i, *Tisza-Maros szögi, Felső-Zagyva-Tarna köz*i domb-sági stb.

A melléknévi és melléknévtartalmú alaptagoknál kis kezdőbetűs írást alkalmazunk: *somogy-tolnai-dombsági, parád-recski-medencei* (értsd: *somogyi-tolnai, parádi-recski*), *csendesóceán-antarktisi-hátság*i.

Az eddigiekhöz hasonló logika szerint járunk el, ha egy földrajzi név úgy keletkezik, hogy *két népnév kapcsolódik* össze, és ehhez járul egy földrajzi köznévi: *Cseh-Morva-dombság, Német-Lengyel-alföld, Szerb-Macedón-masszívum*. Lehetnek ilyen államnevek is, de ezekben az értelmező utótagok is nagybetűsek: *Osztrák-Magyar Monarchia, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság* és *León-Kasztíliai Királyság* (de mint volt: *Német-római Császárság*) stb.

A melléknévi alakok: *cseh-morva-dombsági, német-lengyel-alföldi, szerb-macedón-masszívumi, osztrák-magyar monarchiabeli, szerb-horvát-szlovén királysági* és *león-kasztíliai királysági* stb.

Két különírt tagból álló személynévhez vagy idegen névhez kiskötőjellel kapcsolódik az utótag és az előtag: *Baross Gábor-telep* (és *Külső Baross Gábor-telep*), *Szent Bernát-hágó* (és *Nagy Szent Bernát-hágó*), *Ferenc József-föld, Nagy Máté-tanya, Szabó Pál-malomi-dűlő, Dronning Maud-föld, Alsó-Vas Mihály, Keleti-Sierra Madre* stb.

Az *-i* képzős alakok: *Ferenc József-földi, Nagy Máté-tanyai, Alsó-Vas Mihály-i, Keleti Sierra Madre-i* stb.

Ismertető dolgozatunkat Fábián Pál-Földi Ervin-Hönyi Ede *A földrajzi nevek helyesírása* című munkája nyomán állítottuk össze.